

Uchwała z dnia 14 września 2006 r., III CZP 65/06

Sędzia SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

Sędzia SN Krzysztof Pietrzykowski

Sędzia SN Zbigniew Strus (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Maury Zuzanny K. przeciwko "H.A." Towarzystwu Ubezpieczeń S.A. z siedzibą w R. o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 14 września 2006 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Gdańsku postanowieniem z dnia 28 czerwca 2006 r.:

„Czy odszkodowanie za uszkodzenie pojazdu mechanicznego, należącego do poszkodowanego nie będącego podatnikiem podatku VAT, obejmuje mieszczący się w cenach części zamiennych i usług koniecznych do wykonania naprawy pojazdu podatek VAT, w sytuacji dokonania przez poszkodowanego, przed wykonaniem naprawy, przelewu wierzytelności przysługującej mu z tytułu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody na rzecz podmiotu gospodarczego, co do którego ma zastosowanie art. 86 ust. 1 ustawy o podatku od towarów i usług?”.

podjął uchwałę:

Dokonanie przelewu wierzytelności o naprawienie szkody powstałej w związku z ruchem pojazdu mechanicznego, przysługującej wobec osoby objętej obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, przez poszkodowanego niebędącego podatnikiem podatku od towarów i usług, na rzecz takiego podatnika, nie wpływa na zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu apelacji ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej posiadacza

pojazdu mechanicznego odpowiadającego za – objętą ubezpieczeniem – szkodę wyrządzoną w związku z ruchem tego pojazdu. Istotną okolicznością faktyczną było zbycie wierzytelności poszkodowanego niebędącego podatnikiem podatku od towarów i usług (dalej: "VAT") przed dokonaniem naprawy na rzecz powódki będącej przedsiębiorcą i podatnikiem VAT. Spór między cesjonariuszką a ubezpieczycielem dotyczy uprawnienia powódki do części odszkodowania odpowiadającej podatkowi VAT zawartemu w kosztach naprawy, tj. w cenie zużytych materiałów lub usługi. Sąd Rejonowy ustalił wysokość roszczenia w kwocie brutto, zawierającej również wymieniony podatek, wyrażając zapatrywanie, że przelew wierzytelność zmienia podmiot (wierzyciela), a nie przedmiot cesji.

Sąd Okręgowy, uzasadniając powstałe wątpliwości, wyeksponował kompensacyjną funkcję odszkodowania, która nie dopuszcza wzbogacenia się poszkodowanego, dlatego w razie uczestniczenia ubezpieczyciela w „likwidacji” szkody oraz przelewu wierzytelności z tego tytułu, przy możliwości obniżenia przez cesjonariusza podatku o kwotę naliczoną, wysokość odszkodowania powinna uwzględniać tę możliwość, podobnie jak to się dzieje w odniesieniu do poszkodowanego będącego podatnikiem VAT. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecznictwie Sądu Najwyższego za utrwalony można uznać pogląd o istnieniu związku między wysokością odszkodowania a możliwością obniżenia przez poszkodowanego podatku należnego o kwotę podatku naliczonego (uchwały z dnia 22 kwietnia 1997 r., III CZP 14/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 103, z dnia 16 października 1998 r., III CZP 42/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 69, z dnia 15 listopada 2001 r., III CZP 68/01, OSNC 2002, nr 6, poz. 74 oraz wyrok z dnia 20 lutego 2002 r., V CKN 908/00, "Izba Cywilna" 2002, nr 5, s. 45). Aprobowana przez sądy praktyka naprawiania szkód objętych ochroną ubezpieczeniową w ramach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody związane z ich ruchem opiera się na regule ustalania obiektywnego uszczerbku bez oczekiwania na dokonanie naprawy oraz pozostawienie poszkodowanemu decyzji odnośnie do restytucji, mimo jej technicznego i ekonomicznego uzasadnienia. Poszkodowany podejmuje w tym przedmiocie autonomiczną decyzję (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2003 r., V CKN 308/01, nie publ.), której ubezpieczyciel nie może nakazać lub zakazać, ponieważ

jego świadczenie jest wypłacane zawsze w pieniądzu (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2001 r., III CZP 68/01).

Należy również wspomnieć o pochodnym – w stosunku do odpowiedzialności sprawcy szkody – charakterze odpowiedzialności ubezpieczyciela. Wyraża to art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. Nr 124, poz.1152 ze zm.), stanowiący, że w obowiązkowych ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej odszkodowanie wypłaca się w granicach odpowiedzialności cywilnej podmiotów objętych ubezpieczeniem.

Rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia wymaga zatem rozpoczęcia wywodu od faktycznej podstawy analizowanego splotu stosunków prawnych, tj. zdarzenia rodzącego odpowiedzialność posiadacza pojazdu mechanicznego w ramach reżimu deliktowego (art. 436 k.c.). Ze względu na fizyczne uwarunkowania wypadków komunikacyjnych (działanie dużych sił) powstanie szkody jest w zasadzie równoczesne ze zdarzeniem i w tym samym czasie kształtują się wszystkie elementy stosunku prawnego, włącznie z wymagalną wierzytelnością. Jeżeli posiadacz (kierujący) ponoszący odpowiedzialność odszkodowawczą na podstawie prawa cywilnego jest ubezpieczony od odpowiedzialności cywilnej, wierzytelność ze stosunku prawnego opartego na zdarzeniu faktycznym może być kierowana bezpośrednio wobec ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej (art. 822 § 4 k.c. oraz art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r.). Na podstawie przepisów ustawy powstaje zatem stosunek prawny między poszkodowanym a ubezpieczycielem, mający źródło w umowie ubezpieczenia zawartej bez udziału poszkodowanego, tożsamy co do wierzytelności głównej z wierzytelnością wobec posiadacza pojazdu, a ograniczony sumą ubezpieczenia (art. 36 ust.1 ustawy). Zapłata odszkodowania, czyli kwoty równej szkodzie przez któregokolwiek dłużnika – sprawcę szkody lub ubezpieczyciela – powoduje wygaśnięcie wierzytelności poszkodowanego.

Kompensacyjna funkcja odpowiedzialności odszkodowawczej wymaga ustalenia odszkodowania w takiej wysokości, aby cały uszczerbek został wyrównany oraz aby poszkodowany nie został wzbogacony.

Wierzytelność poszkodowanego wobec posiadacza odpowiedzialnego za szkodę może być przeniesiona na osobę trzecią bez zgody dłużnika (art. 509 k.c.).

W razie dokonania przelewu dochodzi do szczególnego następstwa prawnomaterialnego po stronie wierzyciela, przy czym wierzytelność przechodzi na nabywcę w niezmienionym stanie i zakresie. Przelew stanowi czynność kauzalną (argument z art. 510 k.c.), a praktyka wskazuje, że przyczynę prawną stanowią najczęściej umowy wzajemne, odpłatne lub mające na celu zabezpieczenie innej wierzytelności. Ponieważ umowy takie mają swój widoczny cel gospodarczy, zrozumiałe jest znaczenie wartości przedmiotu przelewu ocenianej według chwili dokonywania czynności, gdyż skutek następuje *solo consensu*.

Przytoczone okoliczności wskazują na odrębność gospodarczą i prawną co do powstania, treści i wygaśnięcia obydwu stosunków prawnych – odszkodowawczego oraz zawiązanego w wyniku umowy przelewu. W pierwszym wierzytelność jest prawem podmiotowym poszkodowanego, z którego wypływa roszczenie o naprawienie szkody, a w drugim wierzytelność stanowi przedmiot świadczenia wzajemnego zbywcy na rzecz osoby trzeciej.

Włączenie mechanizmu podatkowego VAT w stosunek prawny odszkodowawczy jest usprawiedliwione kompensacyjną funkcją szkody, wiążącą również ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej. Zostałaby ona naruszona w przypadku wypłacenia odszkodowania w kwocie brutto przedsiębiorcy spełniającemu w danych okolicznościach warunki do obniżenia podatku należnego. Należy dodać, że posiadanie statusu podatnika VAT uprawnia do obniżenia podatku należnego o kwotę podatku naliczonego tylko w zakresie, w jakim towary i usługi są wykorzystywane do wykonywania czynności opodatkowanych (art. 86 ust. 1 z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. Nr 54, poz. 535 ze zm.).

Przyjęcie sugestii uwzględniania statusu nabywcy wierzytelności dla ponownego określania wysokości odszkodowania ze względu na przelew wierzytelności stanowiłoby nieuzasadnioną ingerencję osoby odpowiedzialnej za szkodę w sferę majątkową poszkodowanego, a ponadto ograniczałoby prawo do rozporządzania swoim mieniem i destabilizowało stosunki cywilne w sferze ubezpieczeń majątkowych odrywając ustalenie szkody od zasad wyrażonych w art. 361 § 2 k.c. w związku z art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 k.p.c. podjął uchwałę, jak wyżej.

